

СІЧОВИЙ РУХ НА БЕРЕЖАНЩИНІ

Олександра ТРОХАНЯК,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
гуманітарних дисциплін ВПНУБіП України
«Бережанський агротехнічний інститут»

Троханяк Олександра. Січовий рух на Бережанщині.

У статті розглянуто питання щодо історії виникнення та розвитку січового руху на Бережанщині. Охарактеризовано національно-патріотичні засади діяльності молоді, яка згуртувалась у товариства.

Ключові слова: організація, боротьба, молодь, змагання, виховання.

Троханяк Олександра. Сечевое движение на Бережанщине.

В статье рассматриваются вопросы истории возникновения и развития сичевого движения на Бережанщине. Охарактеризованы национально-патриотические основы деятельности молодежи, которые объединялись в общества.

Ключевые слова: организация, борьба, молодежь, соревнования, воспитание.

Trohanyak Alexandra. Sich movement in Berezhany.

The author considers question of the history and development of Sich movement in Berezhany. National and patriotic principles of youth activities and societies associations are highlighted in the article.

Keywords: organization, struggle, youth, strife, breeding.

У 2013 році українська спільнота відзначила 100-річчя створення у Львові Організації Українських Січових Стрільців В. Старосольського. Саме цій даті приурочено це наукове дослідження.

Розглядаючи означену проблему, автор приділив особливу увагу розвитку січового товариства в Бережанському повіті, що показує зразок утворення та діяльності таких же товариств і по інших повітах Галичини. Січові організації відіграли велику роль в подальшому: в організації січових військових підрозділів Австро-Угорської армії в роки Першої світової війни, у здійсненні галицької революції 1918 року та створенні Західноукраїнської Народної Республіки, в утворенні Української Галицької Армії та у роки польсько-української війни 1918-1919 років.

Поставлено за мету дослідити виникнення та згуртування січових товариств в окремому повіті, зокрема в Бережанському, для в'яснення та уточнення такої ж діяльності по інших провінційних округах Західної України. Одночасно таке вивчення дає можливість конкретніше дослідити загальний розвиток і стан січових товариств в усій Галичині.

Для дослідження взято деякі архівні документи [1, 2], що стосуються Бережанщини та дослідження учасників чи очевидців цього періоду, В. Бемка [4], П. Трильовського [6], І. Крип'якевича [8], К. Левицького [9], М. Назарука [11], М. Шаповалова [13], так і сучасних дослідників – Б. Якимовича, О. Седляра [3, 12], М. Гуйванюка [7], В. Чоповського [12], котрі глибоко вивчали це питання.

Велику роль в житті та діяльності українського молодого покоління відіграла організація «Молода Україна», яка мала свої філії по всій Галичині. Роль «Молодої України» була націлена на значну підготовчу роботу, спрямовану на національно-патріотичне виховання української молоді. Студентська молодь об'єдналася в рядах нової організації, якій в майбутньому довелося відіграти

визначну роль в активізації і здійсненні гасла самостійної української державності. Ініціатором створення та одним із передових ідеологів «Молодої України» був студент правничого факультету Львівського університету В. Старосольський [12, 122].

На арені політичної боротьби Бережанщини першим з'явилось товариство «Сокіл» (було засноване в Бережанах у 1906 році, з часом і в Нараєві та – ще в одній чи двох місцевостях. В. Бемко вказував, що загал недооцінював значення тієї організації, ставився до неї байдуже, вважаючи, що це – наслідування чужинців [поляків – Автор]. Бережанський «Сокіл» мав небагато членів, особливо з-поміж службовців. До 1-ої світової війни «Сокіл» зробив декілька гімнастичних показів-вечорів [5, 165]. З утворенням «Соколу» в регіоні поширюються політичні видання та передові твори української думки; складовою частиною діяльності цього угруповання є пожежно-військові тренування, різні виступи, лекції, що перетворюються на фактор національно-політичного життя.

У справі організації цього товариства важливу роль відіграла «Молода Україна», саме її члени також стали активними представниками вишколу. В Бережанах 1908 року засновано товариство «Січ», членами якої була молодь. Головою був Штемпований Федір Онішкович [12, 9]. Починаючи з 1909 року, особливо завдяки студентській молоді, у всьому повіті почалась масова організація січових товариств [4, 163]. Одним з перших постало товариство «Січ» в с. Рай, яке очолив Дмитро Кізима. Потім таке ж пожежно-гімнастичне товариство «Січ» виникає у Вербові, а в наступний рік – у Бережанах та ще у багатьох інших селах повіту. За підрахунками М. Гуйванюка [7, 219], станом на 1912 рік на Бережанщині нараховувалось 19 пожежно-гімнастичних товариств «Січ».

Діяльність «Січей» мала публічний характер і не обмежувалась самостійною підтримкою її членів, а всією громадськістю

повіту, тому передова молодь вступала в січові організації. Стрілецький рух був цвітом першої доби українського національного відродження. Він ставив собі за мету підготувати українську молодь Галичини до збройної відсічі ворогові українства – Російській імперії. В майбутньому він став ударною силою в боротьбі проти польського панування, ядром національних збройних сил Західноукраїнської Народної Республіки – Української Галицької Армії. Про мету українських сил писав К. Левицький: «Чого ми сподівалися з війни: [...] освободження великої України від царської Росії і створення з неї самостійної української держави, та освободження нас, галицьких Українців від панування Поляків, не відрікаючись Австрії» [9, 10-11], в армію якої вступить українське стрілецтво щоб добитись мети. 3 серпня 1914 року всюди розвішували і роздавали листівки, які сповіщали, що «ми, представники українського народу в Галичині всіх політичних напрямів, яких лучить один національний ідеал» розуміємо, що «ненаситність царської імперії загрожує також нашому національному життю» і «тому наша дорога ясна: українська суспільність однозгідно і рішучо стане по стороні Австро-Угорщини проти Російської імперії» [1, арк. 70]. Такий заклик виступав орієнтиром для всіх українців.

Досліджуючи об'єднання «Січей» в єдину силу, Б. З. Якимович вказує, що збори Крайової Січової Ради відбувались щороку восени. На цих зборах звітувала Генеральна старшина. Один раз на три роки скликали з'їзд, куди посилали від кожної організаційної ланки по два делегати, а в його роботі брали участь повітові отамани або осавули. Крайові з'їзди були фактично зборами делегатів від усіх «Січей» та товариств «Січових Стрільців» з Галичини та інших країв Австро-Угорщини, крім Буковини, де діяв окремих Січовий Союз. Керівним органом у кожному повіті була Повітова Січ, роботою якої керувала Повітова Січова Рада (ПСР) [14, 41-42]. Повітова Січова Рада

складалась з 9 осіб. У справі організації товариств існувала власна дорадча думка її членів. «Т-ва засновано як за статутом д-ра Трильовського, так і за статутом «Сокола-Батька», залежно від бажання громади. Фактично ж між ними не було майже жодної різниці» – писав А. Чайковський. У 1910 році в Бережанах засновано «Повітову Січову Управу» (правильник (статут) для неї опрацював д-р А. Чайковський) [4, 166]. На збори січового товариства прибули представники всього повіту. А. Чайковський зачитав статут і зробив доповідь про значення січової організації. Збори прийняли цей статут і вибрали першу повітову Управу. Повітовим кошовим обрали А. Чайковського. Повітова Січ влаштувала в Бережанах триденні протипожежні курси, що їх проводив начальник міської протипожежної сторожі Карло Бартель. Опісля відбувався іспит для курсантів [6, 213]. Австро-польська влада не любила «Січей», але ставилась до них належно (навіть видавали протипожежне приладдя, а це ще більше підносило повагу населення до «Січей»).

Восени 1911 року відбувся перший повітовий з'їзд у Бережанах. У ньому брали участь січові товариства та сокільські гнізда із Рогатинщини, Підгаєччини, Перемишлянщини, Ходорівщини, Тернопільщини і, звичайно, з Бережанщини – це приблизно 10 тис. січовиків [4, 165], які військовим маршем пройшли по центральній вулиці міста біля ратуші під звуки духових оркестрів, бережанських січовиків очолив повітовий кошовий А. Чайковський. Мабуть, це було 17 листопада 1911 року, коли вся Галичина відзначала 100-річчя з дня народження М. Шашкевича. «Народне слово» голосило, що в Бережанщині проходило «Маркіянове свято», приурочення 100-літньої пам'яті бережанського гімназиста [10, 3]. Організатором збору був голова Тернопільського «Сокола» професор Дигдалевич, а гостями – д-р К. Левицький, К. Трильовський, Антін і Тимотей Старухи, І. Голубович. В самому місті Бережани організатором

виступив А. Чайковський. В наступному році в Бережанах пройшов другий збір січовиків.

Січові організації дуже скоро набули відчутно помітного значення в громадському та фізично-тренувальному русі. А. Чайковський в своїй праці «Як нам повести січову організацію?» 14 грудня 1912 року писав, що «Січ має за завдання витворити боєву готовність для оборони краю перед інвазією тих, що попросили українському народові загладу» [3, с. 551]. Перед війною вся Галичина була вкрита густою сіткою національно настроєних, напіввійськових «Січей» та «Соколів». Українські національно-політичні сили проводили підготовчу роботу, спрямовану на боротьбу за незалежність західноукраїнських земель – це військовий вишкіл, національно-патріотичне виховання.

Молодь гартувалась. Стрілецькі товариства організовувались у всіх повітах Галичини (їх нараховувалось 94-96). На Бережанщині та в інших повітах проходили різні січові свята і змагання, а 28 червня 1914 року всі вони вперше зібрались у Львові на збір, який пресвячували Тарасу Шевченку до його 100-річчя. Вулицями Львова під звуки оркестрів й українських пісень пройшли кінні й піші підрозділи стрільців із «Січей», «Соколів», «Пластів» та інших напіввійськових організацій. Військовим кроком пройшли повіт за повітом. Бережанську делегацію очолював А. Чайковський. Саме в цей день, 28 червня 1914 року, почалась Перша світова війна.

В передвоєнний час на Бережанщині національно-патріотичні ідеї зустрічали труднощі й перепони з боку влади, представниками якої були переважно поляки. Вона, щоправда, відкрито не протестувала та намагалася вести фізичне виховання української молоді разом під «одним дахом» з поляками у «рамцях державних спортив-

них товариств, таких як «Гарцерство», «Стшелецке дружини», однак українська молодь вперто боролась проти цього – хоч дирекція бережанської гімназії вишукувала всілякі приманки, вони трималась стримано і осторонь [4, 226]. Поляки ставали все активнішими в організаційній діяльності і збільшували кількість своїх товариств, набирались військових навиків, а польські чиновники, переважно сини яких і були членами «Гарцерств» і «Стшелецьких дружин» забезпечували їх необхідними засобами та фінансували.

На початок Першої світової війни Товариство Січових Стрільців подає заявку до Австро-Угорського уряду про вступ до лав армії, як вказував І. Крип'якевич, «мали ідею творення власного військового стягу та ідеєю боротьби з московським царатом» [8, 299]. За словами М. Шаповала «у Бережанському повітовому комітеті мобілізації з'явилося майже тисяча юнаків, більшість з яких були членами товариства «Січ», з м. Бережан – приблизно 150 чоловік [13, 20]. Оскільки австрійський уряд легіон стрілецтва обмежив до двох тисяч, решта повернулись в села. Збірним пунктом був Стрий, і на 31 серпня 1914 року зголосилось 6283 добровольці [2, арк. 4]. Аналізуючи дані О. Назарука в праці «Українські Січові Стрільці» [11, 14], Бережанщина за всю війну дає майже найбільшу кількість бойовиків – це 6400-8000 чол.

Таким чином, у передвоєнні роки серед українського населення Бережанщини, зростала національна свідомість і готовність до боротьби. Велику роль у цьому напрямку відіграла Бережанська гімназія, яка виховала молодь у національно-патріотичному дусі та фізично-військовому гартуванні й організувала в січові товариства. Бережани стали центром зростання політичної активності населення повіту.

ДЖЕРЕЛА

1. Центральний Державний історичний архів України у Львові (ЦДІАЛ). – Ф. 146. – Оп. 4. – Спр. 3089. Переписка зі старостами про розміщення військових гарнізонів в містах Східної Галичини і підготовку до війни. – 3.08.1914 р. – 70 арк.
2. ЦДІАЛ. – Ф. 353. – Оп. 1. – Спр. 13. Звіти Боберського І., Цегельського Л. і Сінгалевича В. про стан частин Українських Січових Стрільців. – 1918 р. – 24 арк.
3. Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження / [упоряд. Б.Якимович, О.Седляр] – В 4 т. – Т. 4. – Львів, 2007. – с. 551-554.
4. Бережанська земля. Історико-мемуарний збірник / [упоряд. Бемко В.] – Видавець: Комітет «Видавництва Бережани». – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1970. – 783 с.
5. Бережанщина в спогадах емігрантів / [упоряд. Волинець Н.] – Тернопіль: Книжково-журнальне видавництво «Тернопіль», 1993. – 391 с.
6. «Гей там на горі «Січ іде!». Пропам'ятна крига «Січей» / [упоряд. Трильовський П.] – Київ, 1993. – 432 с.
7. Гуйванюк М. Січовий рух у Галичині й Буковині (1900-1914 рр.). – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 254 с.
8. Крип'якевич І. Історія українського війська / Крип'якевич І., Гнатевич Б. – У 12 випусках. – Випуски 7-12. – Тернопіль: «Збруч», 1992. – с. 289-574. (Репринтне видання І. Тиктора у Львові 1936).
9. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918. – Львів, 1929. – 776 с.
10. Маркіянове свято в Бережанах // Народне слово. – 1911. – Ч. 591. – 25 листопада. – с. 3.
11. Назарук О. Над Золотою Липою в таборах Українських Січових Стрільців. Слідами УСС. – Львів, 1920. – 104 с. (Накладом Української Боевої Управи).
12. Чоповський В. Історичний наступ на шляху державотворення. – Львів, 2005. – 156 с.
13. Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма. – Прага, 1927. – 334 с.
14. Якимович Б. «Гей, «Січ» іде, красен мак цвіте...». – Львів, 2000. – 52 с.